

การศึกษาการตอบสนองของชุมชนต่อการใช้จิตรกรรมฝาผนังเพื่ออนุรักษ์และพัฒนา ศิลปวัฒนธรรมกรณีศึกษา: ชุมชนรอบโรงไฟฟ้า แม่เมาะ

The Collaborate created Mural Painting from The History of MeaMoh in MaeMoh District, Lampang Province with EGAT MaeMoh.

Received: June 5, 2019

Revised: November 28, 2019

Accepted: December 5, 2019

สิริรัฐญา ณ เชียงใหม่ (Sirirunya na Chiangmai)*

บทคัดย่อ

การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังทางประวัติศาสตร์แม่เมาะ ณ ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่ง นางสาวสิริรัฐญา ณ เชียงใหม่ เป็นหัวหน้าโครงการได้รับทุนวิจัยจาก การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย แม่เมาะ ในโครงการวิจัยชื่อเรื่อง “การศึกษาการตอบสนองของชุมชนต่อการใช้จิตรกรรมฝาผนังเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรม – กรณีศึกษาชุมชนรอบโรงไฟฟ้า แม่เมาะ” โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นของชุมชน 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการตอบสนองของชุมชนที่มีต่องานศิลปะที่ใช้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น 3) ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศิลปะด้วยกระบวนการและการมีส่วนร่วมกับชุมชน 4) เพื่อเผยแพร่ผลงานจิตรกรรมฝาผนังและการทำกิจกรรมศิลปะของชุมชนรอบพื้นที่ กฟผ.แม่เมาะ ให้สาธารณชนได้ทราบถึงการสนับสนุนของ กฟผ.แม่เมาะ และผลของแบบสอบถามในการศึกษาโครงการวิจัยสามารถสรุปผลได้ว่าภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังทางประวัติศาสตร์แม่เมาะสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชุมชนด้วยการทำงานแบบมีส่วนร่วมทางด้านศิลปะส่งผลให้เกิดความรู้สึกรักในเชิงบวกมากขึ้น อีกทั้งชุมชนยังได้แสดงเจตนารมณ์อย่างชัดเจนเพื่อสานต่อความรู้ที่ได้รับเพื่อนำไปพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไปในอนาคต

ในส่วนของการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังในตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง นั้น ทุกๆ ขั้นตอน ชุมชนจะมีส่วนร่วมโดยตลอดตั้งแต่การทำประชาพิจารณ์ การทำภาพร่างไปจนถึงกระบวนการทำกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสรุปผลการทำงาน ซึ่งการทำกิจกรรมการเรียนรู้จะมุ่งเน้นที่การส่งเสริมทักษะทางศิลปะ และส่งเสริมความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ของแม่เมาะควบคู่ไปพร้อมกัน โดยใช้วิธีการการมีส่วนร่วมแบบสองกระบวนการคือ กระบวนการแรกเป็นการสอนขณะกำลังวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังและกระบวนการที่สองเป็นการสอนหลังวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง ผลของกระบวนการที่เกิดขึ้นทำให้เยาวชนในชุมชนและผู้คนในชุมชนได้รับความรู้ทั้งในด้านทักษะทางศิลปะ และความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์แม่เมาะ โดยมีผลงานศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ในอีกทางหนึ่งได้มีการจัดทำหนังสือแจกฟรีเพื่อเผยแพร่ข้อมูล

* ดร.ประจำสาขาศิลปกรรม คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

Dr. Department of Fine Arts Faculty of Fine Arts and Architecture Rajamangala University of

Technology Lanna

ทางด้านประวัติศาสตร์แม่เมาะ ผลตอบรับจากชุมชนหลังจากจบงานวิจัยที่น่าสนใจมากที่สุดคือ การได้รับความไว้วางใจให้วาดภาพจิตรกรรมฝาผนังเพิ่มเติมในศาลาประชาคมแม่เมาะหลวง หมู่ 8 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ทำให้เห็นถึงการแสดงเจตนารมณ์ของชุมชนอย่างชัดเจนที่ต้องการจะสืบสานการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชุมชนผ่านการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

สิ่งสำคัญที่สุดของการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังประวัติศาสตร์แม่เมาะนั้นไม่ใช่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์กับภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังเพียงอย่างเดียวแต่เป็นการค้นหาและการสร้างวิธีการกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อนำไปสู่การร่วมมือกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนไปสู่รุ่นลูกและรุ่นหลานให้ตระหนักถึงความสำคัญในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมที่ตังามมีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน หากไร้ซึ่งผู้สืบทอดในประวัติศาสตร์ใดๆนั้น ก็สูญสิ้นไปอย่างแน่นอน เมื่อประวัติศาสตร์บ่งบอกความเป็นอารยธรรมของมนุษย์ศิลปะก็เป็นสัญลักษณ์ของการแสดงตนให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่โดดเด่นเฉพาะตัวของมนุษย์ด้วยเช่นเดียวกัน การมองเห็นคุณค่าต่อสิ่งที่ควรได้รับการดูแลและรักษาให้คงอยู่คือประวัติศาสตร์ดั้งเดิมของมนุษย์ให้คงอยู่สืบไปอย่างยาวนาน

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์ จิตรกรรมฝาผนัง ชุมชน วิดีโอสารคดี ลิกไนต์ แม่เมาะ ลำปาง ศิลปะ การมีส่วนร่วม

Abstract

The history of Mae Moh mural painting in the Mae Moh sub district, Mae Moh district, Lampang Province to get a scholarship from EGAT. Mae Moh (Electricity Generating Authority of Thailand). The project name “The study of the community responses to use mural painting for the conservation and development of the traditional art and culture a case study the community around EGAT Mae Moh.” This study is conducted with 4 objectives 1) To study art and culture of local traditions. 2) To study the behavioral response of the community to using art through preserving art and culture. 3) To convey body art of knowledge through the process and collaboration with the community. 4) To disseminate mural painting and art activities of the community around EGAT Mae Moh to let the public know the support came from EGAT Mae Moh. Moreover, the result of a research questionnaire found that it can change the behavior of the community by art collaboration to affect the more positive feeling, and also the community expressing to keep on developing the body art of knowledge in the future.

In the part of mural painting in the Mae Moh sub district, Mae Moh district, Lampang Province that every processed with the community has been thoroughly participated to take public hearing, to apply sketch drawing, and doing all of art activities processed to summarize all of the work. The activity learning focused on to give support both of the artistic skill and

allowed the history of Mae Moh learning together by using the methodology of collaboration with the community which are two processes, the first process is teaching while painted on the mural and the second process is taught after finishing mural painting. The result of the process makes youth of the community to get art skill, knowledge and learning the history of Mae Moh by creating the work of art from the art activity process learning. On the other hand, there has been published the book history of Mae Moh to give freely to the community. The most interesting consequence of research has always been a reliable from the community to take more the new job mural painting in the community hall of section 8 Moh Loung Mae Moh sub district, Mae Moh district, Lampang Province. Thus, it clearly expresses of the community that they want to continue preserving the art and culture of the community through mural painting to young generation inheritance.

The most important things about the history of Mae Moh Mural Painting that not only the information about the history and mural painting, but also to explore and create the methodology participation in the community, lead to collaborative preservation traditional art and culture of the community to inherit young generation would be realize the importance value of the art and culture that the uniqueness of the community. If it is without inheritor in any history will certainly be extinct forever. As the history indicates of human civilization, the art also an individual symbol striking intellectual of a human as well. To see the value of something must be maintained and preserved is the traditional history of humanity to remain for a long time.

Keyword : History, Mural Painting, Community, Video Documentary, Lignite, Mae Moh, Lampang, Art, Participation.

ที่มาและความสำคัญ

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเฉพาะตนนั้น โดยทั่วไปศิลปินจะสร้างผลงานที่เกิดจากแนวคิดจากแรงบันดาลใจของตัวเองและสร้างสรรค์ถ่ายทอดออกมาด้วยเทคนิคทางศิลปะที่มีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันตามความถนัดของศิลปินแต่ละบุคคล เมื่อผลงานศิลปะเฉพาะตนได้มาเกี่ยวข้องกับความเป็นชุมชน ความเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมและประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ มุมมองบางอย่างทางศิลปะจึงได้เกิดขึ้น

แม่เมาะ...เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย ความโดดเด่นที่น่าสนใจในตำบลแม่เมาะนี้คือ ป่าไม้สัก เหมืองลิกไนต์ เหมืองแร่ และข้อมูลทางโบราณคดีที่มีอายุมากกว่าหลายล้านปี เช่น สุสานหอยล้านปี ฟอสซิลสัตว์ทะเลล้านปีชนิดต่างๆ ซากพืชซากสัตว์สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ อีกทั้งแม่เมาะยังมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่โดดเด่นคือมีภูเขาไฟสองแห่ง มีถ้ำมากมายและมีสายน้ำ

ขนาดย่อยที่เชื่อมต่อกันหลายสาย ผู้คนที่เข้ามาตั้งรกรากและอาศัยอยู่มีมาตั้งแต่สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องจากมีถ้ำที่สามารถกลายเป็นแหล่งพักพิงที่อยู่อาศัยได้ทั้งแบบชั่วคราวและถาวร ความเก่าแก่ของวัตถุโบราณที่มีในแม่เมาะจากการสำรวจพบว่ามียุคโบราณที่มีค่าบางส่วนได้ถูกลักลอบนำเอาไปขาย บางส่วนถูกทิ้งให้ชำรุดเสียหายหรือถูกทำลาย และไม่ได้รับการดูแลรักษาอย่างถูกวิธี เช่น การทาสีสังเคราะห์ทับลงบนงานวัตถุโบราณ แม้ว่าวัตถุโบราณที่กล่าวถึงจะมีอายุไม่มากนักแต่ก็ถือได้ว่ามีคุณค่าทางจิตใจต่อชุมชนเป็นอย่างมาก เช่น ภาพเขียนบนผนังไม้สัก 12 ภาพ ของบ้านแม่หลวง หมู่ 8 ที่ปัจจุบันภาพดังกล่าวถูกพ่นสีสเปรย์และระบายสีทับลงไปแล้ว

กลุ่มวัตถุโบราณยังคงมีหลงเหลืออยู่บ้างในตำบลแม่เมาะแม้จะไม่มากนักแต่ก็สามารถปะติดปะต่อเรื่องราวความเป็นมาดั้งเดิมได้อย่างไม่ยากนัก เนื่องจากมีกลุ่มงานโบราณคดีของกรมศิลปากรกรมทรัพยากรธรณี กลุ่มส่งเสริมอาชีพและพัฒนาชุมชน กองชุมชนสัมพันธ์โรงไฟฟ้าแม่เมาะ กฟผ.แม่เมาะ และกลุ่มองค์กรต่างๆ ได้เข้ามาสำรวจและร่วมอนุรักษ์ดูแลแม่เมาะที่มีการเผยแพร่ข้อมูลออกมาเป็นงานวิจัยและงานหนังสือสื่อประชาสัมพันธ์ รวมทั้งเผยแพร่ข้อมูลสื่อสารสนเทศให้สาธารณะชนได้ศึกษาหาข้อมูลแม่เมาะมากมาย แต่สิ่งที่ยังขาดก็ยังมีอยู่เช่น ผู้ที่มีความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ชุมชนแม่เมาะนั้นมีน้อยลงถึงแม้จะมีการส่งเสริมท่องเที่ยวให้เยาวชนในชุมชนเป็นผู้ร่วมถ่ายทอดข้อมูลชุมชนแต่ยังเป็นเพียงการบอกเล่าแบบปากต่อปากคือการเล่าต่อจากปราชญ์ชุมชนหรือผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนแต่การส่งเสริมการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นรูปธรรมเช่นการตีพิมพ์หนังสือวิชาการเผยแพร่ ภาพถ่าย หรือข้อมูลบันทึกจำเป็นอื่นๆนั้นยังคงมีน้อยหรือยังไม่ชัดเจนซึ่งในปัจจุบันจะสืบค้นข้อมูลหลักฐานทางโบราณคดีได้จากกรมศิลปากรที่ 7 เป็นส่วนใหญ่ในขณะที่เยาวชนหรือปราชญ์ชุมชนนั้นยังไม่ได้รับการสนับสนุนในลักษณะการตีพิมพ์อย่างเป็นทางการมากนัก หากองค์กรหรือภาครัฐสามารถส่งเสริมให้เกิดสิ่งเหล่านี้ได้ ชุมชนจะได้รับการสนับสนุนการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ของชุมชนอย่างถูกต้องและเหมาะสมทำให้เกิดความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมความเป็นมาดั้งเดิมของตัวเอง

การศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์แม่เมาะไม่ใช่เรื่องยากแต่ก็ไม่ง่ายเสียทีเดียว มีข้อมูลแหล่งอ้างอิงให้ศึกษาอย่างมากแต่บางข้อมูลก็ขัดแย้งกันบางข้อมูลก็สอดคล้องกัน ข้อมูลที่ขัดแย้งเช่น วันเดือนปีต่างๆ อายุของวัตถุโบราณไม่ตรงกันบางแหล่งก็อ้างว่าอายุหลายพันปีขณะที่บางแหล่งกล่าวว่าอายุไม่ถึงร้อยปีและยังหาข้อพิสูจน์ที่ชัดเจนไม่ได้ ทั้งนี้มีข้อมูลที่สอดคล้องกันที่น่าสนใจคือ เรื่องเล่าบางตำนานของชุมชนสอดคล้องกับสถานที่จริงของแม่เมาะเช่น ตำนานดอยผาช้างโดยจากตำนานอ้างว่าพญาช้างและแม่ช้างน้อยได้สิ้นใจจนกลายเป็นดอยผาช้างของแม่เมาะซึ่งทุกรายละเอียดของตำนานต่างสอดคล้องกับสถานที่จริงของแม่เมาะไว้อย่างน่าสนใจ

แม้ว่าจะเป็นเพียงตำนานเรื่องเล่าต่อกันมาของชุมชนแม่เมาะแต่เมื่อสอดคล้องกับสถานที่จริงจึงทำให้ชาวแม่เมาะเกิดความรักและศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตย์อยู่ในชุมชน รวมถึงเมื่อได้เข้าทำการสำรวจพื้นที่ก็พบว่าพื้นที่มีลักษณะคล้ายกับเรื่องเล่าของตำนานบ้างในบางส่วน อาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นกลอุบายให้ลูกหลานชุมชนได้เคารพดูแลสถานที่ให้คงอยู่อย่างสวยงามหรืออาจเพื่อสร้างความศรัทธาต่อบรรพบุรุษของตัวเองให้ร่วมกันสืบทอดต่อไปนั่นเอง อย่างไรก็ตามข้อมูลที่สอดคล้องอื่นๆก็มีความน่าสนใจไม่แพ้กันหากแต่เป็นข้อมูลจากหนังสือของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความน่าเชื่อถือและมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างถูกต้องอยู่เป็นทุนเดิมอยู่แล้วจึง

สามารถนำมาเป็นข้อมูลอ้างอิงโดยที่อาจจะไม่ต้องปรับปรุงข้อมูลอะไรมากนัก นอกจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เขียนนั้นจะมีการเพิ่มหรือปรับเปลี่ยนข้อมูลด้วยตัวเองเท่านั้น

ดังนั้นด้วยความสำคัญของการยังคงรำลึกถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์แม่เมาะจึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจของการมีแนวคิดการสร้างสรรคผลงานศิลปะเฉพาะตนที่มาจากการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน โดยผลงานศิลปะที่เกิดขึ้นนี้จึงทำหน้าที่เป็นสื่อให้ผู้คนได้มองเห็นคุณค่าความสำคัญของประวัติศาสตร์แม่เมาะและตระหนักถึงความมุ่งมั่นของชุมชนชาวแม่เมาะกับ กฟผ.แม่เมาะที่ต้องการร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมแม่เมาะให้สืบสานต่อไปอย่างยาวนาน

วัตถุประสงค์ของการสร้างสรรค์

1. เพื่อศึกษาศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นของชุมชนรอบพื้นที่ กฟผ.แม่เมาะ
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการตอบสนองของชุมชนที่มีต่องานศิลปะที่ใช้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น
3. เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศิลปะด้วยกระบวนการการมีส่วนร่วมกับชุมชน
4. เพื่อเผยแพร่ผลงานจิตรกรรมฝาผนังและการทำกิจกรรมศิลปะของชุมชนรอบพื้นที่ กฟผ.แม่เมาะให้สาธารณะชนได้ทราบถึงการสนับสนุนของ กฟผ.แม่เมาะ

บทความ งานวิจัยและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาข้อมูลค้นคว้าที่เกี่ยวข้องนั้นจะทำการศึกษาทั้งในบริบทของวิชาการและในบริบทของการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชนและทำการวิเคราะห์ข้อมูลหาหลักฐานและข้อเท็จจริงที่สอดคล้องและใกล้เคียงสามารถนำมาถ่ายทอดออกมาเป็นภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังได้ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในบทความนี้จะเป็นการอ้างอิงข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัยโดยมีเนื้อหา ดังนี้

ข้อมูลอ้างอิงเรื่องที่หนึ่ง “ประวัติ-ตำนานลำปางในชื่อเขลางค์นคร สัมกับปะปนกรุกกฏนครนครลำปางในหนังสือต่างๆที่พอหาได้” ผู้เขียนชื่อ พระเทพมงคลมุนี ได้กล่าวไว้ว่า บริเวณที่ตั้ง จ.ลำปางเป็นถิ่นที่อยู่ของมนุษย์มานานนับพันปีแล้ว ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ เช่นการค้นพบซากฟอสซิลมนุษย์ดึกดำบรรพ์ที่ถ้ำหินปูนแห่งหนึ่งใน อ.เกาะคา นอกจากนี้ยังมีการค้นพบภาพเขียนสีที่บ้านประตู่ผา อ.แม่เมาะ ซึ่งปรากฏอยู่บนเพิงผานับพันภาพเป็นระยะทางยาวบริเวณพื้นดินด้านหน้าเพิงผานี้ยังพบหลุมฝังศพของมนุษย์ พร้อมเครื่องจักสานภายในหลุมอีกด้วย หลักฐานเหล่านี้บอกให้รู้ว่าบริเวณเมืองลำปางเป็นแหล่งอาศัยของกลุ่มคนมาแต่บรรพกาลแล้ว (พระเทพมงคลมุนี, 2554: 3) จากการศึกษาข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลหนังสือฉบับนี้ทำให้ทราบถึง ในส่วนของยุคก่อนประวัติศาสตร์อำเภอแม่เมาะพบได้มากที่สุดอยู่ที่ประตู่ผาซึ่งมีภาพวาดอยู่บริเวณดังกล่าวเกือบสองพันภาพทำให้เห็นว่าได้มีมนุษย์มาอยู่อาศัยในพื้นที่แม่เมาะมาตั้งแต่โบราณ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ มีถ้ำต่างๆให้เป็นแหล่งพักพิงอาศัย มีสัตว์น้อยใหญ่มากมายให้ล่าเพื่อนำมาเป็นอาหาร ความเก่าแก่ที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานนี้ทำให้พื้นที่แม่เมาะจึงมีร่องรอยอารยธรรมที่เก่าแก่เป็นอันดับต้นๆของประเทศไทยนั่นเอง ทั้งนี้ยังมีข้อความอีกตอนหนึ่งของท่านพระเทพมงคล

มุนีกกล่าวว่า ลำปางยุคดึกดำบรรพ์ จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่อุดมด้วยสินแร่ที่ประทุขึ้นมาในเขตปากปล่องภูเขาไฟ มีนักโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ค้นพบร่องรอยเครื่องมือหิน มนุษย์ลำปางรุ่นก่อนปรากฏการณ์การระเบิดของภูเขาไฟ โดยปรากฏอยู่ในหินชั้นบะซอลท์ กรมทรัพยากรธรณี เคยอ้างนามนักธรณีวิทยาที่น่าตัวอย่าง หินชั้นไพบีระหะห์คำนวณอายุอยู่ในช่วง 640,000 ปี ถึง 1,700,000 ปี ในชั้นหินเหมืองลิกไนต์ กฟผ. เคยพบตัวอย่าง กรามช้างแมมมอธ และซากกระดูก สัตว์ดึกดำบรรพ์ ยังรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กฟผ.แม่เมาะ (พระเทพมงคลมุนี, 2554: 44) จากข้อความที่อ้างอิงนี้จะพบว่าจังหวัดลำปางนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งมาจากการพิสูจน์หลักฐานทางโบราณคดีต่างๆ

การอ้างอิงข้อมูลในเรื่องที่สอง “จังหวัดลำปาง การฟ้อนนางนก” ชมนัส เทียนวิบูลย์ได้ให้รายละเอียดถึงที่มาของการฟ้อนนางนกโดยมีการอธิบายว่า การฟ้อนลักษณะนี้ เป็นการฟ้อนโดยอาศัยท่าโขนของนกประยุต์เป็นท่ารำประกอบจังหวะกลองยาวของภาคเหนือ (กลองชนิดนี้ยาวกว่ากลองยาวธรรมชาติ ภาษาถิ่นเรียกกลองแฉว เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในหมู่พวกไทใหญ่และพม่า) จังหวะดนตรี ออกกละม้ายไทใหญ่ แม้แต่เสียงขานรับเร่งจังหวะก็มีภาษาไทยใหญ่เข้ามาปน เชื่อว่ารับเอาวิธีการมาจากพวกพม่าและไทใหญ่เพราะครูผู้สอนรำส่วนมากเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากพม่าและไทใหญ่แทบทั้งสิ้น ผู้รำต้องใช้ลีลาการรำที่ว่องไว อ่อนช้อยตามจังหวะของกลอง โดยสวมหัวที่ทำขึ้น คล้ายหัวนก มัดปีกติดที่แขนทั้งสองข้าง มัดหางติดกับลำตัวด้านหลัง เวลาแกว่งแขน ฟ้อนจึงดูเหมือนนกกำลังถลาบิน ผู้ฟ้อนบางคนฝึกซ้อมเป็นอย่างดี สามารถดัดลำตัวอ่อนโดยแอ่นตัวไปด้านหลังเท่าที่เห็นส่วนมากผู้ฟ้อน นิยมใช้ผู้หญิง (ชมนัส เทียนวิบูลย์, 2525: 52) จากรายละเอียดเนื้อหาของชมนัส เทียนวิบูลย์ที่กล่าวถึงที่มาของการฟ้อนนางนก นั้นมาจากชาวไทใหญ่พบว่า หากกล่าวถึงการฟ้อนนางนกในปัจจุบันของชาวแม่เมาะจะเรียกว่าการฟ้อนรำนกหงะหร่าซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากการฟ้อนนางนกนั่นเอง เครื่องแต่งกายนกหงะหร่าของชาวแม่เมาะจะมีความโดดเด่นในเรื่องของการแต่งกายเช่น ลวดลายของเสื้อผ้าจะมีสีสันที่สวยงามสดใส นางรำใส่กางเกงยาวคลุมถึงข้อเท้าและมีการสวมหมวกยอดแหลม ไม่มีการใส่หน้ากาก รองเท้าเป็นแบบหุ้มส้นทั่วไป ปีกนกสามารถพับไปมาได้ทำมาจากไม้ไผ่คลุมด้วยผ้าแพรหรือผ้าอื่นที่มีสีสันสดใส

การอ้างอิงข้อมูลเรื่องที่สามคือ “พญาธรรมเลิศสุสาห์เจ้าเมืองเมาะคนสุดท้าย” ลิขิต เครือบุญมา ได้อธิบายถึงความเป็นมาเรื่องราวของเจ้าเมืองเมาะคนสุดท้ายและการทำนุบำรุงพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมในตำบลแม่เมาะโดยมีรายละเอียดดังนี้ พื้นที่ของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เมืองเมาะแต่เดิมเป็นเมืองหน้าด่านที่เป็นหัวเมืองบริวารขนาดเล็กของเมืองลำปาง ซึ่งมีชุมชนตั้งถิ่นฐานมาแต่โบราณตั้งบ้านเรือนขยายตามลำน้ำแม่เมาะ เริ่มต้นจากบริเวณบ้านจำป๋วยไปจนถึงเมาะสถานี มีบ้านเมาะหลวงเป็นศูนย์กลาง การกล่าวชื่อถึงเมืองเมาะมีปรากฏในทำัยธัมมิบาลานของวัดเมาะหลวงหลายผูก โดยมีผูกหนึ่งพบว่ามีความเก่าแก่กว่าผูกอื่นๆชื่อว่า โวหารเจตนาภท จาร พ.ศ.2385 มีการจารึกไว้ว่า “โวหารเจตนาภททาผูกถ้วน 5 แลชินาลังกาภิกขุลิขิตปางเมื่ออยู่วัดเมืองเมาะริมน้ำวันนั้นแล จุลศกกราชได้ 12041 ตัว ปีเต่าใจ” (ลิขิต เครือบุญมา, วารสารพื้นบ้านล้านนา, 2556: หน้า 15) จากข้อความในบทตอนนี้ ลิขิต เครือบุญมา ได้อธิบายว่าแต่เดิมแม่เมาะเป็นหัวเมืองขนาดเล็กและมีผู้คนมาอาศัยตั้งแต่ดั้งเดิมซึ่งจะสังเกตได้ว่าชาวเมืองแม่เมาะนั้นได้ตั้งถิ่นฐานช่วงแรกบริเวณริมแม่น้ำเมื่อกกล่าวถึงผู้ปกครองเมืองแม่เมาะคนสุดท้ายหรือเมืองเมาะได้ถูกแต่งตั้งจากเจ้าผู้ครองนครลำปางองค์ที่ 10 ซึ่งอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2432 มีการจัดพิธีกรรมอย่างถูกต้องตามประเพณี ลิขิต เครือบุญมา ได้อธิบายเนื้อหาดังนี้

สมัยเจ้าหลวงพรหมภิกขุธาดา (เจ้าหนานพรหมวงศ์) เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์ที่ 10 ปรากฏการณ์กล่าวถึงชื่อของเจ้าเมืองเมาะคนต่อมาว่า “พญาธรรมเลิศอุสสาห์” ในการเข้าคารวะและกินน้ำสัจจะว่าจะจงรักภักดีต่อเจ้าหลวงผู้ครองนครลำปางที่จะจัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง และวันเข้าคารวะเจ้าผู้ครองนครที่หอคำในเดือน 8 ขึ้น 13 ค่ำที่วัดหลวงไชยสัณฐาน (วัดบุญวาทย์วิหารในปัจจุบัน) ดังมีปรากฏพระนามของเจ้านาย ขุนนาง ท้าวพญาเจ้าเมือง พ่อเมือง และขุนนางในหัวเมืองขึ้นทั้งหลายของเมืองนครลำปาง พ่อแคว้นแก่บ้านต่างๆที่ได้เข้ามาถือน้ำสัจจะที่วัดหลวงไชยสัณฐาน (วัดบุญวาทย์วิหารในปัจจุบัน) เมื่อปี พ.ศ. 2432 (ลิขิต เครื่องบุญมา, วารสารพื้นบ้านล้านนา, 2556: 17) เมื่อเจ้าเมืองเมาะหรือพญาธรรมเลิศอุสสาห์ได้ถูกแต่งตั้งแล้วจึงได้ทำนุบำรุงพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของแม่เมาะให้รุ่งเรืองซึ่ง ลิขิต เครื่องบุญมา ได้ให้รายละเอียดดังนี้ พญาธรรมเลิศอุสสาห์ได้ริเริ่มสร้างวัดหัวฝายขึ้นในบริเวณที่ตั้งวัดหัวฝายในปัจจุบัน (ตำบลบ้านดง) ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำหินทรายใกล้กับลำน้ำแม่เมาะและห้วยไล่ไก่ โดยได้ตั้งชื่อวัดมีนามยศของตนเองต่อท้ายชื่อ “วัดหัวฝายธรรมเลิศอุสสาห์” วัดหัวฝายแห่งนี้จึงเป็นสถานที่สำคัญประจำเมืองเมาะที่เจ้าเมืองเมาะได้สร้างขึ้นและได้รับเอาใจใส่ทำนุบำรุงจากลูกหลานในสายตระกูลพญาธรรมเลิศอุสสาห์ตลอดจนคณะศรัทธาชาวบ้านหัวฝายถึงทุกวันนี้ (ลิขิต เครื่องบุญมา, วารสารพื้นบ้าน ปีที่ 2, 2556: 18) สรุปจากข้อมูลการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าเมืองเมาะคนสุดท้ายทำให้ทราบว่าเจ้าเมืองเมาะคนสุดท้ายนั้นเป็นผู้ที่ได้ทำนุบำรุงดูแลรักษาพื้นที่อำเภอแม่เมาะให้อยู่อย่างมีความสุขและสงบร่มเย็นภายใต้ร่มบารมีเจ้าเมืองผู้ครองนครลำปาง ในเวลาของการปกครองจะพบว่าการสร้างวัดวาอารามมากมายในอำเภอแม่เมาะแต่วัดที่เกิดจากการสร้างของเจ้าเมืองเมาะคนสุดท้ายคือ “วัดหัวฝาย” ซึ่งในปัจจุบันยังคงมีอยู่ในตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ทั้งนี้ภาพถ่ายหรือภาพวาดเกี่ยวกับพญาธรรมเลิศอุสสาห์นั้นไม่สามารถค้นหาได้เหลือเพียงแต่ตาบของท่านที่เป็นเครื่องแสดงและบูชาไว้แก่ลูกหลานของท่านเท่านั้น

ข้อมูลอ้างอิงเรื่องที่สี่ “ตำนานกำเนิดแม่เมาะ” เป็นเรื่องเล่าตามตำนานพื้นบ้านของชาวแม่เมาะที่มีความเชื่อถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์โบราณ แดง หนันชัย ได้บรรยายถึงเรื่องเล่าตำนานนี้ไว้อย่างน่าสนใจถึงตำนานการกำเนิดชื่อ “แม่เมาะ” ว่า จากตำนานเล่าถึงคำว่า “เมาะ” มาจากคำว่า “เหมาะ” ซึ่งพระภิกษุรูปหนึ่งได้เดินทางมาพบเมืองเหมาะแห่งนี้และกล่าวว่าช่างมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การพักอาศัย เมืองแห่งนี้จึงได้มีชื่อว่าเมืองแม่เมาะ กล่าวกันว่าพระภิกษุที่จุดธูปมาลัยเมืองเมาะนี้คือ พระพุทธเจ้าจำแลงกายมา เพื่อสร้างเมืองเมาะให้ผู้คนต่างถิ่นฐานได้มาอยู่อาศัยร่วมกันอย่างผาสุก แม่น้ำเมาะ ถือเป็นแม่น้ำสายสำคัญของชาวแม่เมาะที่มีความอุดมสมบูรณ์ให้คุณแก่ทั้งมนุษย์และสัตว์ที่ต้องพึ่งพาแม่น้ำแห่งนี้ โดยลักษณะของแม่น้ำจะมีความกว้างอยู่บริเวณหนึ่งและไหลรวมออกไปกับแม่น้ำสายอื่นต่อไป (แดง หนันชัย, เยือนถิ่นแม่เมาะ, 2553: 3) จากการศึกษาข้อมูลเรื่องตำนานกำเนิดแม่เมาะพบว่า ในอดีตแม่เมาะนั้นเป็นแหล่งพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมากอีกทั้งยังไม่มีผู้คนมาตั้งรกรากอาศัยอยู่มากมายหลายเผ่าพันธุ์ โดยมีแม่น้ำสายสำคัญต่างๆหลายสายซึ่งแม่น้ำเหล่านี้อย่างที่ทราบก็จะไปบรรจบกันที่แม่น้ำวัง ส่วนเรื่องการตั้งชื่อเมืองนั้นบางข้อมูลก็ได้กล่าวว่ามาจากพระภิกษุมารุดงค์บางข้อมูลที่ได้รับก็กล่าวว่ามาจากพระพุทธเจ้าทรงเสด็จมาเยือนและแปลงกายเป็นพระสงฆ์มาธุดงค์และโปรดประทานพรให้ชื่อแก่พื้นที่แห่งนี้ว่า “แม่เหมาะ หรือ แม่เมาะ”

ข้อมูลอ้างอิงเรื่องที่ห้า “ตำนานดอยผาช้าง” เป็นเรื่องราวที่เล่าขานตำนานเกี่ยวกับการกำเนิดประเพณีประจำตำบลแม่เมาะ ซึ่งผู้เล่าเป็นทั้งช่างเขียนภาพและเป็นนักปราชญ์ของตำบลแม่เมาะเป็นที่เคารพรักของชาวแม่เมาะคือ พ่อหนานเกษม เขมจารีย์ ได้เล่าเรื่องตำนานว่า สถานที่ในอดีตของแม่เมาะในตำนานบอกว่าเคยเป็นทะเลสาบที่มีความยาวจากทิศเหนือถึงทิศใต้ ประมาณ 500 โยชน์ แต่ทางทิศตะวันออกถึงทิศตะวันตกไม่ปรากฏกว้างเท่าใด คนสมัยนั้นจึงเรียกบริเวณแห่งนี้ว่า “จำ” จำคือบริเวณพื้นที่ที่มีน้ำซึมขึ้นและ ในแห่งนี้มีพวกช้างมากกว่า 300 ร้อยเชือก มีพญาช้างพร้อมกับบริวารอาศัยอยู่ในตำนานกล่าวว่า มีพระฤๅษีตนหนึ่งเป็นที่นับถือของช้างทั้งหลาย พอฤดูดอกตู (ดอกประดู่) ดอกเปาบาน (ต้นเปา) พญาช้างและบริวารก็จะพากันมาราบไหว้พระฤๅษี จึงเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า “ดอยผาช้างกราบ” ในระหว่างเดินทางมานั้น พญาช้างก็รู้สึกเริ่มมีความรู้สึก ได้เฝ้าชมมาพุดดอกตูมาโปะหัวช้างแม่ใหญ่และก็หักเอาดอกเปามาใส่หัวช้างแม่น้อย ก็มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเผอิญที่มีรังมดแดงรังใหญ่ติดอยู่กับดอกเปาไปตกใส่หัวช้างแม่น้อย ที่นั้มดแดงก็กระจัดกระจายกัดหูกัดตาจนช้างแม่น้อยทนอยู่ไม่ได้เลยหนีออกจากฝูงไปชมชานเหมายอยู่ด้วยความน้อยใจคิดว่าพญาช้างลำเอียงมีความรักไม่เท่ากันจะขอตาย ณ ที่นี้ และอธิษฐานก่อนตายว่า ขอให้ตนเกิดเป็นมนุษย์เพื่อจะกลับมาทำลายชีวิตของพญาช้างให้สำเร็จ บริเวณที่ช้างแม่น้อยตายเรียกว่า “ดอยผาช้างน้อย” อยู่ในเขตตำบลแม่เมาะ เมื่อช้างแม่น้อยตายไปแล้วก็ได้ไปเกิดเป็นธิดาของพระเจ้ากาสิกะรัตน พอย่างสุวิยสาวก็ระลึกชาติได้จึงเรียกอมตย์ เสนาทั้งหลายให้ไปประกาศหานายพรานที่ยิ่งสัตว์เก่งที่สุดเพื่อให้ไปฆ่าช้างและนำเอางามาให้ตน หลังจากที่คัดเลือกนายพรานได้แล้ว พระธิดาก็บอกทางที่จะไปหาที่อยู่พญาช้าง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมือง จะต้องใช้เวลาในการเดินทาง 1 ปี 6 เดือน พรานปากก็ออกเดินทางโดยเตรียมอาวุธเสบียงอาหารมีทั้งข้าวสาร ข้าวเปลือก งา ถั่ว พอถึงฤดูฝนก็พักไม่สามารถเดินทางได้ พอหมดฤดูฝนก็เดินทางต่อ หมายถึงใกล้กับที่พญาช้างอยู่ก็เอาไม้มาปลุกตบกระท่อม อาศัยอยู่มาปลุกพริก ปลุกข้าว ภายหลังเรียกสถานที่นี้ว่า “ผาตบ” อยู่ในเขตตำบลบ้านดง นายพรานหาวิธีตักดูช้าง โดยการขึ้นต้นไม้สูงดูและเอาก้อนหินมาตักเรียงกันเป็นแนวเพื่อทำเป็นรั้วช้างนั้นเรียกว่า “ผาฮาว” อยู่ในตำบลบ้านดง แล้วนายพรานก็มาวางแผนที่จะฆ่าพญาช้าง เมื่อวางแผนเรียบร้อยแล้วก็ขุดเจาะหินตรงทางที่พญาช้างจะเดินผ่านโดยเจาะหินให้พอดีกับตัวคนให้ลงไปได้ เพื่อที่จะได้เอาธนูโพล่ขึ้นมายิง เอาไม้กระดานปิดปกหลุมเอาหญ้าโรยปิดบังไว้ ซึ่งตามคำสั่งของพระธิดาเมืองกาสิกะรัตน บอกให้นายพรานแต่งตัวเป็นฤๅษีนุ่งผ้าเหลือง สะพายบาตรเพราะพญาช้างเคารพพระฤๅษี จะไม่ทำอันตรายนายพรานแน่นอน นายพรานก็ทำตามทุกอย่าง วันหนึ่งนายพรานได้มีโอกาสเหมาะลงไปในหลุมที่ขุดไว้เพื่อตักฆ่าพญาช้างเป็นคราวเคราะห์ของพญาช้าง เดินมาผ่านตรงจุดนั้นพอดี นายพรานก็ยิงธนูขึ้นไปถูกตรงสะดือของพญาช้าง พญาช้างโอดครวญด้วยความเจ็บปวด ดังนั้นพญาช้างจึงเอาเท้าเขี่ยบริเวณที่ตนโดนยิงเห็นนายพรานนั่งอยู่ในหลุมจึงเฝ้าดูตั้งขึ้นมาครั้งแรกรู้คิดว่าจะฆ่าให้ตายแต่พอเห็นผ้าเหลือง เห็นบาตร ก็เลยไว้ชีวิต ตอนนั้นเทวดาก็ลงมาให้พญาช้างสำนึกได้ทันทีว่าเป็นเวรกรรมที่ก่อไว้กับแม่ช้างน้อย จึงยอมให้นายพรานตักดาแต่โดยดี โดยให้ช้างบริวารเชือกหนึ่งใช้วงถ้อยเลื้อยคู่กับนายพราน เมื่อนายพรานตักดาช้างแล้วพญาช้างก็กลับไปตายที่ใกล้กับช้างแม่น้อยตายแล้วเรียกสถานที่นี้ว่า “ดอยผาช้างใหญ่” จบตำนานพญาช้างแห่งเมืองแม่เมาะ (เกษม เขมจารีย์, เขียนถิ่นแม่เมาะ, หน้า 35) จากข้อมูลตำนานดอยผาช้างที่อ้างอิงมาเพื่อการศึกษาวิเคราะห์นั้นพบว่าพื้นที่ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามและมีความน่าสนใจในเชิงธรณีวิทยาด้วยลักษณะดอยผาช้างจะมีภูเขาอีกลูกหนึ่งที่มีลักษณะ

ใหญ่กว่าและคล้ายกับหน้าผาที่ตัดตรงของภูเขาทั้งสองลูกนั้นหันหน้าเข้าหากัน ดังนั้นในตำนานของดอยผาช้างจึงมีการเปรียบเทียบลักษณะของภูเขาทั้งสองลูกนี้ว่าเหมือนช้างน้อยและช้างใหญ่อยู่ด้วยกันที่เกิดรอบๆดอยผาช้างก็น่าจะสร้างให้ผู้คนได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ เนื่องจากกลุ่มหน้าผาที่เกิดขึ้นต่างๆนั้นได้อยู่รายล้อมเรียงกันอย่งน่าสนใจ ในตำนานของดอยผาช้างนั้นอย่างที่ได้อ้างอิงเนื้อหาเรื่องราวไว้ข้างต้นในส่วนของเรื่องเล่าช่วงที่นายพรานหลังจากได้งาพญาช้างแล้วก็เอาบาตรไปขว้าง จึงเรียกสถานที่นั้นว่า “ผาบ่วงบาศก์” และเอาผ้าเหลืองขว้างใกล้ๆกับ “ผาฮาว” เรียกว่า “ผาข้าวขมิ้น” ส่วนสถานที่ที่นายพรานอาศัยเรียกว่า “ผาตูป” และใกล้ผาตูปนั้นนายพรานได้ปลูกข้าว ตำข้าว เอาไว้กิน ก็เอากลับไปทิ้งบริเวณใกล้ๆผาตูป เรียกว่า “ผาแกลบ” ถ้าหากเปรียบเทียบกับสถานที่จริงแล้วจะเห็น ผาที่อ้างอิงกับตำนานนั้นอยู่ใกล้กันเมื่อมองระยะไกลจะเห็นแต่ละผาอย่างโดดเด่น เมื่อผู้วิจัยได้เดินทางไปยังวัดพระพุทธรบาทนารองก็ได้พบสถานที่ที่กล่าวกันว่าเป็นจุดที่นายพรานได้ขุดหลุมเพื่อปักยิงพญาช้างซึ่งภายหลังกลายเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ กันบ่อมีความลึกประมาณเมตรกว่าซึ่งกันบ่อนั้นถึงแม้จะไม่มิน้ำแต่ก็ไม่เหือดแห้ง อาจเพราะรอบบริเวณบ่อน้ำมีแอ่งน้ำล้อมรอบอยู่จึงทำให้บ่อน้ำนั้นไม่แห้ง

กระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชน

ชุมชนในตำบลแม่เมื่อนั้นมีจำนวนประชากรหลายหมื่นคน ดังนั้นการทำวิจัยนี้มีความจำเป็นต้องทำการคัดเลือกเพื่อระบุความชัดเจนในขอบเขตพื้นที่การทำงาน โดยมุ่งเน้นไปยังพื้นที่ที่เข้าถึงต่อผู้คนได้ง่าย มีพื้นที่อยู่ติดกับถนนสายหลักของตำบลแม่เมือหรือสถานที่ที่ผู้คนมักจะเข้าออกไปมาอย่างสม่ำเสมอ เช่น โรงเรียน วัด ศาลาประชาคม เป็นต้น เมื่อระบุความชัดเจนของพื้นที่แล้วการขออนุญาตจากกลุ่มชุมชนจึงเป็นขั้นตอนต่อไป ทั้งนี้ได้เริ่มจากการขอหารือจากกลุ่มผู้นำชุมชนก่อน เช่น นายกเทศบาลตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชุมชน จึงค่อยเข้าสู่กระบวนการทำประชาพิจารณ์กับชุมชนกลุ่มใหญ่ต่อไป

การเข้าร่วมประชาพิจารณ์กับคนในชุมชนแม่เมือ

ขั้นตอนนี้มีความจำเป็นอย่างมากเนื่องจากจะทำให้ทราบผลว่าผู้คนในพื้นที่มีความพึงพอใจต่อการมีภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังลักษณะรูปแบบนี้นักน้อยเพียงใด เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย และต้องการให้วาดสถานที่ใด ทั้งนี้ถึงแม้ว่าจะได้รับความคิดเห็นจากชุมชนแล้วก็ไม่สามารถจะทำตามได้ทั้งหมดเพราะมีความคิดเห็นเชิงแนะนำมากกว่าจะทำได้ทั้งหมด การคัดเลือกข้อมูลที่จะนำมาวาดภาพจึงเป็นกระบวนการถัดมาซึ่งผลของการคัดเลือกจะมาจากข้อคิดเห็นการพิจารณาจากผู้นำชุมชนและผู้นำองค์กรที่เกี่ยวข้อง การพิจารณาคัดเลือกจะสิ้นสุดได้ก็ต่อเมื่อมีมติเอกฉันท์ จึงเข้าสู่กระบวนการทำภาพร่างและดำเนินงานสรุปผล โดยสามารถลำดับขั้นตอนกระบวนการมีส่วนร่วมในการวาดภาพประวัติศาสตร์จิตรกรรมฝาผนังแม่เมือได้ดังนี้

- 1) ศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์แม่เมือ
- 2) สำรวจพื้นที่ระบุขอบเขตการทำงาน
- 3) ขอความอนุเคราะห์หารือกับผู้นำชุมชน
- 4) เข้าร่วมประชาพิจารณ์กับคนในชุมชนก่อนมีผลงานภาพวาดประวัติศาสตร์จิตรกรรมฝาผนังแม่เมือ
- 5) คัดเลือกข้อมูลที่ได้รับจากกลุ่มชุมชนที่เข้าร่วมประชาพิจารณ์

- 6) สร้างภาพร่างจากข้อมูลที่ถูกคัดเลือก
- 7) เข้าร่วมประชาพิจารณ์กับคนในชุมชนนำเสนอภาพร่างจากข้อมูลที่ถูกคัดเลือกแล้ว
- 8) ปรับปรุงแก้ไขภาพร่างตามข้อเสนอแนะจากการเข้าร่วมประชาพิจารณ์กับคนในชุมชน
- 9) ลงมือสร้างภาพวาดประวัติศาสตร์จิตรกรรมฝาผนังแม่เมาะเป็นผลงานจริง
- 10) เข้าร่วมประชาพิจารณ์กับคนในชุมชนหลังมีผลงานภาพวาดประวัติศาสตร์จิตรกรรมฝาผนังแม่เมาะ
- 11) ทำกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน
- 12) สรุปผลการทำงาน

ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังกับชุมชนในโครงการวิจัยฯ

เนื่องจากภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในโครงการวิจัยฯนี้มีภาพวาดที่แบ่งรูปแบบการวาดออกเป็นสองรูปแบบคือการวาดภาพแบบเหมือนจริงและการวาดภาพเชิงสัญลักษณ์ซึ่งในเนื้อหาบทความนี้จะเป็นการอธิบายเนื้อหาและกระบวนการการถ่ายทอดภาพวาดเฉพาะเรื่องของการวาดภาพแบบเหมือนจริงเท่านั้น ซึ่งได้ใช้พื้นที่การวาดภาพอยู่บริเวณโรงเรียนและศาลาประชาคมแม่เมาะหลวงที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนแล้ว

ในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะตามที่ได้เกริ่นนำไว้ข้างต้นถึงการสร้างสรรค์ศิลปะเฉพาะตนนั้นด้วย เพราะผลงานศิลปะที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลงานศิลปะที่สร้างขึ้นใหม่ไม่ใช่งานบูรณะผลงานศิลปะใดๆ ดังนั้นภาพผลงานที่เกิดขึ้นจึงถ่ายทอดตามประสบการณ์และตามเทคนิควิธีการที่ถนัดของผู้เขียนเป็นหลักซึ่งในแต่ละภาพจะมีที่มาและขั้นตอนการตีความภาพโดยมีพื้นฐานจากเรื่องราวประวัติศาสตร์ของชุมชนแม่เมาะที่มาจากกระบวนการวิจัยที่ได้รับงบประมาณจาก กฟผ.แม่เมาะ ภาพที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่นี้จะมีเป้าหมายที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่บุคคลทั่วไปเข้าถึงได้ง่ายและเป็นบริเวณที่ใกล้กับการจัดกิจกรรมที่สำคัญต่างๆของชุมชนสถานที่วาดภาพมีดังนี้

1. ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในโรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ อาคารอุบลวรรณ
2. ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในโรงเรียนเทศบาลแม่เมาะ อาคารกาสะลอง
3. ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดรัตนคูหา

กระบวนการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังในงานวิจัย

ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในงานวิจัยที่ได้รับงบประมาณจาก กฟผ.แม่เมาะนั้นมีกระบวนการสร้างสรรค์ที่มุ่งประเด็นการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนแม่เมาะโดยถ่ายทอดและตีความภาพออกมาเป็นเทคนิคการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังในพื้นที่สำคัญต่างๆของชุมชนเช่น การวาดภาพในบริเวณโรงเรียนประจำตำบลแม่เมาะหรือการวาดภาพในบริเวณวัดพื้นที่ตำบลแม่เมาะ โดยกระบวนการวาดภาพนั้นจะเริ่มต้นจากการทำประชาพิจารณ์ชุมชนหลังจากนั้นจึงทำการสำรวจพื้นที่และศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเข้าสู่ขั้นตอนการทำภาพร่างและขยายภาพร่างลงบนพื้นที่ทำการคัดเลือกซึ่งพื้นที่ที่ถูกคัดเลือกนั้นมาจากการมุ่งเป้าหวังผลในงานวิจัยด้านการคมนาคมสะดวกที่ติดกับถนนสายหลักของตำบลแม่เมาะ ทั้งนี้ภาพวาดที่เกิดขึ้นนั้นนอกจากกระบวนการการวาดภาพแล้วยังมีกระบวนการการถ่ายทอดความรู้เป็นการตีพิมพ์หนังสือเผยแพร่ การทำวีดิโอสารคดีเผยแพร่เป็นสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ และการทำกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดเทคนิคทางศิลปะที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์

ชุมชนอีกด้วย กระบวนการต่างๆที่เกิดขึ้นได้ถูกรวมเอาไว้ในกระบวนการวิจัยและถูกสรุปออกมาเป็นผลแบบสอบถามและผลสรุปภาพกิจกรรมของผู้ที่ใช้ประโยชน์จากภาพวาดในงานวิจัยนั้นมีรายละเอียดกระบวนการขั้นตอนการทำงานดังต่อไปนี้

การศึกษาประวัติศาสตร์แม่เมาะ

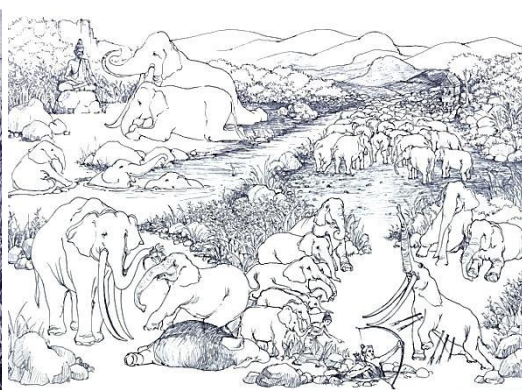
เรื่องราวความเป็นมาของแม่เมาะนั้นมีมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ไปจนถึงยุคประวัติศาสตร์ ข้อมูลจึงมีมากมายและยาวนาน การคัดเลือกช่วงเวลาเพื่อนำมาตีความเป็นภาพวาดจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้ภาพวาดที่เกิดขึ้นนั้นมีความชัดเจนและเป็นเอกภาพมากที่สุด ภาพที่คัดเลือกจะเล่าตั้งแต่ช่วงยุคประวัติศาสตร์ไปจนถึงเหตุการณ์ปัจจุบันของแม่เมาะ เรื่องที่คัดเลือกประกอบด้วย ภาพเหมือนบรรพบุรุษชุมชนตำนานของแม่เมาะ ที่มากำเนิดแม่เมาะ สถานที่สำคัญต่างๆของชุมชน อาชีพของชุมชน แผนที่ดั้งเดิม แผนที่ใหม่ชุมชน พระพุทธรูปที่ชุมชนให้ความเคารพศรัทธาและปฏิบัติชุมชนที่เล่าลำดับช่วงเวลาฤดูกาลของการทำพิธีสำคัญต่างๆในชุมชน เช่น พิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า การแห่ครัวตาน และการทำพิธีแห่ลูกแก้ว เป็นต้น เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เหล่านี้เป็นการสื่อสารให้เห็นศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่มีความชัดเจนในด้านการสืบสานและการอนุรักษ์ประเพณีของชุมชนอย่างชัดเจนด้วยเป็นเรื่องใกล้ตัวของผู้คนในชุมชนจึงทำให้การตีความออกมาเป็นภาพวาดนั้นมีความละเอียดและเข้าถึงต่อการสื่อสารข้อมูลต่างๆกับชุมชนได้ไม่ยากนัก

การสร้างภาพร่าง

ภาพร่างที่เกิดขึ้นจะผ่านกระบวนการทำประชาพิจารณ์ก่อนและหลังจากทำภาพร่างแล้ว ก็จะทำประชาพิจารณ์กลุ่มย่อยอีกครั้งซึ่งในสถานการณ์จริงจะพบว่านอกเหนือจากการทำประชาพิจารณ์แล้วยังมีผู้คนในชุมชนแวะเวียนมาดูรายละเอียดของภาพร่างและให้คำแนะนำเสมอ ภาพร่างที่เกิดขึ้นจะมีการจัดองค์ประกอบภาพให้มีลักษณะเล่าเรื่องเฉพาะสาระสำคัญของตำนานแม่เมาะ เช่น การกำเนิดแม่เมาะ ตำนานดอยผาช้างและประเพณีสำคัญต่างๆของแม่เมาะ อย่างที่ทราบว่าภาพร่างที่เกิดขึ้นนั้นมาจากการทำประชาพิจารณ์ ไปสิ้นสุดการคัดเลือกจากผู้นำชุมชนและผู้นำองค์กรที่เกี่ยวข้องอีกทีซึ่งตัวอย่างภาพร่างมีดังนี้

ภาพที่ 1 ภาพร่างการกำเนิดแม่เมาะ

ภาพที่ 2 ภาพร่างตำนานดอยผาช้าง

ในกระบวนการสร้างภาพร่างเหล่านี้มีภาพร่างอีกหลายภาพซึ่งกว่าจะลงตัวและได้รับอนุญาตให้ลงมือวาดนั้นได้ใช้ระยะเวลาประมาณ 1 เดือนเป็นอย่างน้อย และเมื่อเข้าสู่กระบวนการขยายภาพร่างลงพื้นที่จริงภาพร่างนั้นก็ยังมีแก้ปรับเปลี่ยนและแก้ไขปัญหาไปตามขนาดของพื้นที่อย่างไรก็ตามเนื้อหารายละเอียดของภาพร่างสามารถอธิบายได้ดังนี้

เนื้อหาภาพร่าง ภาพที่ 1 การกำเนิดแม่เกาะโดยตามตำนานที่นายแดง ทนชัย เล่าว่า “พระภิกษุรูปหนึ่งได้เดินทางมาพบเมืองเหมาะแห่งนี้และกล่าวว่าช่างมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การพักอาศัย เมืองแห่งนี้จึงได้มีชื่อว่าเมืองแม่เกาะ กล่าวกันว่าพระภิกษุที่รู้ดั่งคำนี้เมืองเหมาะนี้คือ พระพุทธเจ้าจำแลงกายมา เพื่อสร้างเมืองเกาะให้ผู้คนต่างถิ่นฐานได้มาอยู่อาศัยร่วมกันอย่างผาสุก” (แดง ทนชัย, เยือนถิ่นแม่เกาะ, 2553: 3) ข้อความที่มีความเฉพาะนี้สามารถนำมาถ่ายทอดเป็นภาพวาดได้โดยจัดองค์ประกอบภาพที่เน้นให้เห็นทิวทัศน์ของแม่เกาะซึ่งประกอบไปด้วยภูเขาซ้อนกันเรียงรายหลายชั้น มีแม่น้ำเกาะเป็นสายหลัก ด้วยบุญบารมีของพระพุทธเจ้าจำแลงกายมายังแม่เกาะ สิ่งมีชีวิตและสัตว์ต่างๆรายล้อมมากมายชนิดมาพึ่งพาอาศัยในที่แห่งนี้แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของแม่เกาะหล่อเลี้ยงให้สิ่งมีชีวิตอยู่อย่างผาสุก

เนื้อหาภาพร่าง ภาพที่ 2 ตำนานดอยผาช้างซึ่งเรื่องเล่าตำนานดังกล่าวมาจากพ่อหนานเกษม ช่างเขียนภาพและนักปราชญ์ประจำตำบลแม่เกาะในรายละเอียดของเรื่องเล่านี้มีความซับซ้อนและไม่สามารถตีความเป็นภาพวาดได้ทั้งหมดในภาพเดียว ดังนั้นจึงได้ทำการคัดเลือกเฉพาะส่วนสาระสำคัญของเนื้อเรื่องนำมาจัดองค์ประกอบภาพและสร้างจุดเด่นของแต่ละส่วนเรื่องออกมาเช่น พญาช้างที่แสดงความเคารพและให้ความศรัทธาต่อพระฤาษีเป็นอย่างมากจนทำให้ไม่กล้าสังหารนายพรานป่าที่สวมชุดพระฤาษีหลอกพญาช้าง หรือพญาช้างด้วยความรักและเอ็นดูที่มีต่อแม่ช้างน้อยจึงไปเด็ดดอกตูมมาโปะหัวช้างแม่ใหญ่และกักเอาดอกเปามาใส่หัวช้างแม่เล็กซึ่งดอกเปานั้นมีรังมดแดงอยู่ทำให้แม่ช้างน้อยเสียใจและคิดว่าพญาช้างไม่รักตนจึงหนีออกไปตรอมใจตายเป็นดอยผาช้างน้อย และภาพโขลงช้างที่กำลังเสียใจต่อการจากไปของพญาช้างแสดงให้เห็นถึงความอาลัยรักและการกระทำอย่างไม่ตั้งใจจนเกิดเหตุโศกนาฏกรรมนี้ขึ้นเป็นต้น ในแต่ละส่วนของภาพที่ 2 จะใส่รายละเอียดบรรยากาศของภาพด้วยทิวทัศน์คล้ายพื้นที่แม่เกาะที่มีลักษณะเป็นภูเขาซ้อนเรียงรายกันและมีแม่น้ำเกาะที่เป็นแม่น้ำสายสำคัญอีกสายหนึ่งของชาวแม่เกาะประกอบอยู่ในภาพด้วย

การขยายภาพร่างเพื่อวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง

องค์ประกอบภาพร่างที่มีอยู่กับภาพจริงที่จะเกิดขึ้นไม่สามารถจะทำให้เหมือนตามแบบทุกรายละเอียดได้ทั้งหมด การทำภาพร่างคือการคาดคะเนถึงองค์ประกอบเนื้อหาต่างๆที่ต้องการนำเสนอ การทำภาพจริงคือเนื้อหาความเป็นจริงของภาพที่ควรมีการพัฒนาโดยเฉพาะรายละเอียดและความสวยงามของภาพ ภาพจริงที่ปรากฏจึงได้ใส่เนื้อหารายละเอียดเพิ่มเติมแต่ไม่ได้ทำการลบหรือทำลายเนื้อหาหลักของเรื่องราวที่นำเสนอ จากตัวอย่างภาพผลงานจิตรกรรมฝาผนังที่สำเร็จแล้ว เมื่อเทียบกับตัวอย่างภาพร่างจะพบว่าภาพร่างได้ถูกแยกออกเป็นผลงาน 2 ชิ้น แต่ในภาพบนผนังกลับถูกผสมรวมกันเนื่องจากทั้งสองภาพนั้นมาจากการเล่าเรื่องตำนานในขณะที่ภาพอื่นๆที่วาดสำเร็จแล้วนั้นเป็นเรื่องของประเพณีสืบทอดที่ยังเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี

ในส่วนของเนื้อหาภาพได้อธิบายแล้วในรายละเอียดเนื้อหาภาพร่างและในภาพจริงได้มีการปรับเปลี่ยนอีกเพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องราวของตำนานที่นำมาวาดมากขึ้นเช่น ภูเขาที่เป็นฉากพื้นหลังทางทิศงานวิจัยได้ออกสำรวจและไปถ่ายภาพดอยผาช้างในสถานที่จริงซึ่งในสถานที่ของดอยผาช้างนั้น ลักษณะภูเขามักจะมียอดแหลม

เป็นบางส่วนและภูเขาบางลูกมีลักษณะเหมือนผาหินขนาดใหญ่และไม่ค่อยมีต้นไม้ปกคลุมเมื่อมองได้มุมลักษณะหนึ่งจะพบว่ามิภูเขาสองลูกที่คล้ายกับข้างนอนขนาดใหญ่กำลังเอาจวงพาดไปยังภูเขาที่มีลักษณะคล้ายข้างน้อย เมื่อมีผู้คนชุมชนแม่เมาะตั้งเดิมมาเยี่ยมเยือนเพื่อดูภาพนี้ต่างมองได้ทันทีว่านี่คือดอยผาช้าง เมื่อกล่าวถึงการให้สีในองค์ประกอบนั้นจะใช้กลุ่มสีโทนเย็นเนื่องจากเรื่องราวที่นำมาถ่ายทอดนั้นเป็นเรื่องของความอุดมสมบูรณ์และในขณะเดียวกันก็ได้เล่าเรื่องราวศกนาฏกรรมไปพร้อมกันด้วย แต่ภาพดังกล่าวอยู่ในบริเวณโรงเรียนเทศบาลตำบลแม่เมาะซึ่งมีเพียงแต่นักเรียนระดับชั้นเตรียมอนุบาลและอนุบาลจึงไม่แสดงโครงสร้างสีให้มีลักษณะโหดร้ายอย่างชัดเจนมากเกินไปนัก

การให้รายละเอียดของแต่ละส่วนภาพเช่นกลุ่มต้นไม้และดอกไม้จะนำเอาตัวอย่างจากสถานที่จริงในตำบลแม่เมาะมาวาดประกอบลงไปด้วย เมื่อมีผู้ชมพบเห็นก็จะรู้สึกคุ้นเคยและรู้สึกภูมิใจกับบรรยากาศที่มีพันธุ์ไม้สีสดต่างๆมีทิวทัศน์สามารถอ้างอิงจากของจริงที่มีอยู่ในตำบลแม่เมาะได้อย่างมีความสุข รายละเอียดที่สำคัญของภาพอีกส่วนหนึ่งคือ ถ้ำ ที่อยู่ในตำบลแม่เมาะ ซึ่งมีจำนวนมากทั้งที่ถูกค้นพบและไม่สามารถเข้าถึงได้ แต่ในรายละเอียดภาพวาดจะคัดเลือกเฉพาะถ้ำที่คนในตำบลแม่เมาะจำได้หรือพอจะรู้จักบ้างเช่น ถ้ำดอยงู ถ้ำผากล้วย ถ้ำเทพสถิต ถ้ำดอยน้อย ถ้ำผาโงม เป็นต้น ลักษณะที่ตั้งของแต่ละถ้ำนั้นจะมีความสูงต่ำไม่เท่ากัน ในการจัดองค์ประกอบภาพจึงจัดวางตามลักษณะที่ตั้งความสูงต่ำของถ้ำแต่ไม่ได้จัดวางตามระยะความห่างจริงของแต่ละถ้ำ ทั้งนี้เพื่อให้แต่ละถ้ำสามารถจดจำได้ง่ายขึ้นรูปร่างทางเข้าของถ้ำจะมีรูปร่างลักษณะเฉพาะเช่น ถ้ำดอยงูจะมีทางเข้าแบบเจาะลึกลงไปคล้ายกับหลุมขนาดใหญ่หรือถ้ำเทพสถิตจะมีทางเข้าที่แคบและเล็กต้องเดินลึกเข้าไปมากถึงจะเข้าไปยังโถงภายในถ้ำได้ เป็นต้น

ช่วงระยะเวลาที่ทำการขยายภาพร่างลงบนผนังได้มีผู้คนมากมายต่างให้ความสนใจและแวะเวียนเข้ามาอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งยังแสดงความคิดเห็นข้อเสนอแนะรวมถึงการชวนคุยเรื่องเก่าของตนเองทำให้ทราบถึงเรื่องเล่าที่อาจจะมีความจริงหรือไม่จริงมากมายแฝงไว้อย่างลึกซึ้ง ข้อที่น่าสังเกตคือผู้ใดก็ตามเมื่อพบเห็นภาพหรือสิ่งที่ทำให้หวนคิดให้รำลึกความหลังจะทำให้เกิดบทสนทนาที่แตกต่างไปจากการทำประชาพิจารณ์ การทำประชาพิจารณ์จะมีเพียงแต่ข้อเสนอ คำขอร้องและข้อบังคับต่างๆแต่เมื่อไม่มีประชาพิจารณ์กลับมีผู้คนอีกจำนวนหนึ่งที่เข้ามาด้วยความสุขและต้องการบทสนทนาที่ดีเพื่อรำลึกอดีตที่มีคุณค่าทางจิตใจของพวกเขา

ภาพที่ 3 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง ตำนานดอยผาช้างกับตำนานแม่น้ำเหาะ ขนาด 8 x 6 เมตร

ในภาพตัวอย่างจิตรกรรมฝาผนังในงานวิจัยนี้ได้ถูกนำไปใช้ในลักษณะการสร้างเป็นภาพเคลื่อนไหวแอนิเมชันเพื่อนำมาถ่ายทอดในกิจกรรมการเรียนรู้สู่ชุมชนเพื่อเพิ่มรรถรสในการเล่าเรื่องในขณะจัดกิจกรรมด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้นจะถ่ายทอดความรู้ที่มุ่งเป้าไปที่เยาวชนการสร้างภาพเคลื่อนไหวแอนิเมชันจะช่วยดึงดูดเด็กสนใจภาพมากขึ้นและเข้าใจเนื้อหาของภาพได้มากขึ้นการเล่าเรื่องให้ดูเข้มข้นและสนุกสนานไปพร้อมกับการทำกิจกรรมทำให้เด็กเกิดจินตนาการและแสดงความพร้อมในการเข้าร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้กระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนนั้นได้ถูกแบ่งออกเป็น 3 กิจกรรม

การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

นอกจากกระบวนการวาดภาพแล้วยังมีกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนซึ่งเป็นการนำเอาภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังที่สำเร็จแล้วมาสร้างเป็นภาพเคลื่อนไหวแอนิเมชันและนำเสนอร่วมกับกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางศิลปะให้กับชุมชนอีกครั้ง ภาพเคลื่อนไหวแอนิเมชันดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้ในลักษณะให้ข้อมูลรายละเอียดเพื่อประกอบความรู้ทางประวัติศาสตร์แม่เหาะ ซึ่งกิจกรรมจะถูกจัดในพื้นที่ที่ใกล้กับการมีภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังเช่น ในโรงเรียน ในวัดและในศาลาประชาคม ในแต่ละกิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นจะปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และความเหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมหากจัดในโรงเรียนหรือวัดก็จะมีگردำเนินงานในลักษณะมีพิธีเปิดและพิธีปิดเพื่อจบการจัดกิจกรรมอย่างเป็นทางการ ในส่วนของการจัดกิจกรรมในศาลาประชาคมเป็นการจัดรูปแบบที่เรียบง่ายโดยเลือกจัดในเวลาหลังเลิกงานที่บุคคลทั่วไปสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ไม่มีพิธีเปิดปิดอย่างเป็นทางการ ผู้ใดจะเข้าร่วมก็สามารถเข้าร่วมได้ตามความสะดวกในระยะเวลาที่กำหนดของการจัดกิจกรรม

ภาพรวมโดยทั่วไปในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะมุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมทราบถึงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของแม่เมาะแบบที่เข้าใจง่ายที่สุด เช่น การฉายภาพเคลื่อนไหวแอนิเมชัน การนำเสนอวัสดุจากธรรมชาติมาสร้างเป็นภาพทางประวัติศาสตร์แม่เมาะ การป้อนทองจากภาพต้นแบบลงบนกระดานสา การแข่งขันวาดภาพเพื่อถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์และการจัดสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเทคนิคการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น

ผลสรุปของการจัดกิจกรรมผู้คนส่วนใหญ่ต่างให้ความสนใจต่อการกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและมีความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์แม่เมาะมากขึ้น สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี (ผลเชิงสถิติได้บันทึกสรุปไว้ในรายงานผลการวิจัยนี้แล้ว) กิจกรรมดังกล่าวได้มีการบันทึกจากทีมงานของ กฟผ.แม่เมาะและเผยแพร่สู่รายการโทรทัศน์ท้องถิ่นตามคิวอาร์โค้ดที่ระบุไว้

การถ่ายทอดความรู้และหนังสือเผยแพร่ความรู้ทางประวัติศาสตร์

การถ่ายทอดความรู้และข้อมูลทางประวัติศาสตร์นั้นไม่เพียงแต่ทำกิจกรรมการเรียนรู้เท่านั้น ในผลงานวิจัยยังคงดำเนินการต่อเนื่องเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะชนให้มากที่สุดคือการจัดทำสารคดีเผยแพร่และการจัดหนังสือเผยแพร่ความรู้ทางประวัติศาสตร์

การจัดทำสารคดีเผยแพร่ความรู้จะมุ่งประเด็นสาระสำคัญถึงการค้นหาสถานที่จริงที่ตำนานได้อ้างอิงเอาไว้และทำการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน สัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน คนในชุมชนทั่วไป ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางและผู้น้ององค์กรที่เกี่ยวข้องถึงการให้ความสำคัญในประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของแม่เมาะ รวมไปถึงจนถึงการถ่ายทำกระบวนการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในรายละเอียดอื่นของเนื้อหาสารคดีจะมีภาพประกอบการทำกิจกรรมการเรียนรู้อยู่บ้างแต่เนื้อหาที่สำคัญเกี่ยวกับการค้นหาแหล่งข้อมูลหลักฐานตามตำนานจะเป็นสาระสำคัญที่อยู่ในสารคดีนี้

ภาพที่ 4 คิวอาร์โค้ดเชื่อมต่อไปยังเว็บไซต์รายการโทรทัศน์ทีมข่าวเกือกม้าทีวีลำปางออนไลน์

ภาพที่ 5 คิวอาร์โค้ดเชื่อมต่อไปยังเว็บไซต์ Youtube เรื่อง ภาพยนตร์สารคดีตัวอย่างโครงการวิจัยจิตรกรรมฝาผนัง กฟผ.แม่เมาะ

ในส่วนการจัดทำหนังสือเผยแพร่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ได้ถูกตีพิมพ์ในลักษณะหนังสือแจกฟรีให้กับสถาบัน โรงเรียน วัดและองค์กรที่เกี่ยวข้องต่างๆภายในตำบลแม่เมาะเพื่อใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์แม่เมาะและเอาไว้ประกอบการสอนในกิจกรรมต่างๆ

ภาพที่ 6 คิวอาร์โค้ดภาพเคลื่อนไหวแอนิเมชัน ภาพที่ 7 ตัวอย่างหนังสือเผยแพร่ข้อมูลประวัติศาสตร์แม่เมาะ
ประวัติศาสตร์แม่เมาะ (ขวาสุด) ปกหนังสือ (ขวา) ปกหลัง

สรุปผลงานวิจัย

ประวัติศาสตร์แม่เมาะในสาระสำคัญที่อยู่ภายใต้โครงการวิจัยนี้คือเรื่องของตำนานที่เล่าขานสืบทอดมาอย่างยาวนานจนทำให้เกิดประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะอย่างชัดเจนในตำบลแม่เมาะ สถานที่ต่างๆในตำบลแม่เมาะต่างมีความสอดคล้องกับเรื่องเล่าในตำนานด้วยว่าอาจจะเป็นกุศโลบายของบรรพบุรุษที่ต้องการให้ชนรุ่นหลังได้อนุรักษ์พื้นที่แห่งนี้ได้อยู่อาศัยต่อไปหรืออาจจะแสดงให้เห็นถึงการตระหนักให้เห็นความสำคัญของการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษในแต่ละพื้นที่ที่คอยปกป้องรักษาคุ้มครองให้ลูกหลานได้อยู่กันอย่างมีความสุข ในหลักฐานทางโบราณคดียังคงมีการค้นพบข้อมูลทางโบราณคดีในตำบลแม่เมาะอย่างต่อเนื่องและได้รับการอนุรักษ์ไว้โดยกรมศิลปากร ส่วนชุมชนก็ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ด้วยเช่นเดียวกันเช่นการจัดตั้งหอศิลปวัฒนธรรมชุมชน หรือการทำพิพิธภัณฑ์เทศบาลตำบลแม่เมาะ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงของการมีภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังประวัติศาสตร์แม่เมาะที่ชัดเจนที่สุดคือพฤติกรรม การตอบสนองของชุมชนมีต่องานศิลปะที่ใช้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นนั้นพบว่า ก่อนการมีภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังประวัติศาสตร์แม่เมาะคนในชุมชนส่วนใหญ่จะทราบข้อมูลเหล่านี้เฉพาะกลุ่มบุคคลเช่น ผู้เฒ่าผู้แก่หรือปราชญ์ชุมชนหรือเยาวชนบางกลุ่มเท่านั้น และหลังจากมีภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังประวัติศาสตร์แม่เมาะคนในชุมชนเริ่มขยายขอบเขตการรับรู้ข้อมูลในวงกว้างมากขึ้นเช่น กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มเด็กเล็ก นักท่องเที่ยว เป็นต้น และกลุ่มบุคคลทั้งก่อนและหลังการมีภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังประวัติศาสตร์แม่เมาะยังได้นำเอาภาพวาดไปใช้ประโยชน์อื่นๆได้อีกเช่น นำไปเป็นข้อมูลการท่องเที่ยว นำไปสอนในกลุ่มเยาวชนในชุมชน หรือนำไปใช้อ้างอิงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของแม่เมาะ เป็นต้น

จากเรื่องราวประวัติศาสตร์แม่เมาะสู่การตีความเป็นภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง เริ่มต้นจากการทำประชาพิจารณ์ไปจนถึงการแก้ไขภาพร่างจนขยายเป็นผลงานจริงและการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีการจัดทำสารคดีทางประวัติศาสตร์ควบคู่ไปกับการตีพิมพ์หนังสือข้อมูลประวัติศาสตร์แม่เมาะเผยแพร่สู่สาธารณะชนนั้น กระบวนการทั้งหมดที่เกิดขึ้นนี้ได้ถูกทำการประเมินผลจากการทำแบบสอบถามในทุกระยะของแต่ละกระบวนการทำงาน ซึ่งผลการประเมินที่ออกมาได้ได้รับผลตอบรับในเชิงบวกเป็นอย่างมากจากการทำงานวิจัยเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศิลปะด้วยกระบวนการการมีส่วนร่วมกับชุมชน

การวัดผลสรุปการทำงานที่นอกจากมีการประเมินผลทางสถิติแล้วยังมีผลตอบรับที่ชัดเจนหลังจากจบโครงการวิจัยเช่นการได้รับความไว้วางใจจากผู้นำชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องให้ทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องอีกหลายชิ้น การได้รับผลตอบรับที่ดีเช่นนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงผู้คนที่อยู่ในชุมชนตำบลแม่เกาะให้ความสำคัญต่อประวัติศาสตร์แม่เกาะเป็นอย่างมากถึงแม้ว่าจะมีการให้ข้อมูลหรือหลักฐานบางอย่างที่ไม่ตรงกันอย่างเช่นเรื่องเล่าตำนาน อายุวัตถุโบราณ หรือสถานที่ระบุไม่ตรงกัน แต่อย่างไรก็ตามในเจตนาของทุกคนต่างมีความต้องการร่วมอนุรักษ์สืบสานประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของตำบลแม่เกาะให้อยู่ตราบนานเท่านาน

References

- Khemjaree, K. (2010). “yūān thin mǣ mō” [Visiting Mae Moh].
- Khrubunma, L. (2013). “phayā̄ tham loēt ‘utsā̄ čhao mūāng mō khon sutthā̄” [Phaya Thamaloet Utsa the last governor of Maemoh City]. Lanna Journal, Year 2
- Phrathepmongkhonmuni. (2011). “prawat - tamnān lam pāng nai chū̄ khelānḡ nakhō̄n sampha kappanakhō̄n kukkutā nakhō̄n nakhō̄n lam pāng nai nangsū̄ tāng tāng thī phō̄ hā̄ dai” [The history-legend of Khelang Nakhon Sampha kappanakhon kukkuta nakhon of Lampang in the various books that can be found]. Lampang: hānghunsūān čhamkat lam pāng bannakit phrinting
- Thianwibun, C. (1982). “čhangwat lam pāng kān fō̄n nāng nok” [Ginggala Bird Dance of Lampang]. Lampang: Kanlayanee School.